

Dış Basında Fener Rum Patrikhanesi ve Milli Mücadele Dönemi'ne Yansımaları

The Fener Greek Patriarchate and Its Reflections on the National Struggle Period in the Foreign Press

Güllühan Özdemir Çiçeklitaş*^{ID}

MAKALE BİLGİSİ

Araştırma Makalesi
Research Article

Sorumlu Yazar:
Corresponding author:

* Gazi Üniversitesi
gozdemirciceklitas@gmail.com
ORCID: 0000-0002-7443-152X

Başvuru / Submitted:
15 Mart 2023

Kabul / Accepted :
16 Mayıs 2023

DOI: 10.20860/ijoses.1265447

Atıf / Citation:

Çiçeklitaş, G. Ö. "Dış Basında Fener Rum Patrikhanesi ve Milli Mücadele Dönemi'ne Yansımaları". Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi, 19(2023): 108-122.

Benzerlik / Similarity: %14

Öz

Fener Rum Patrikhanesi'nin Doğu Roma topraklarında bulunması, Patrikhane'yi Ortodoks Hristiyanları için önemli bir konuma getirmiştir. Patrikhane, Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u alması (1453) ile birlikte Osmanlı Devleti himayesine girmiş ve uzun yıllar Osmanlı topraklarında Rumların dinî otoritesi statüsünde varlık göstermiştir. Patrikhane, Osmanlı'nın son yüz yılında dinî yetkilerini kullanarak birçok defa Osmanlı hükümeti ve Devleti aleyhine faaliyetlerini genişletmiş ve Yunan hükümeti için çalışan bir kurum haline dönmüştür. Milli Mücadele Dönemi'nde Fener Rum Patrikhanesi'nin, Yunanlıların Türk topraklarında yaptığı istila hareketini meşrulaştırmak için dünya kamuoyunda Türklerin, egemenlikleri altındaki Rum ve Hristiyanlara karşı zulümlerde bulunduğu yönünde bir algı oluşturma çabası içine girdiği görülmektedir. Patrikhane'nin bu dönemdeki çabaları sonuçsuz kalmamış, ortaya çıkan algının etkisi ile dış basında bu döneme ait birçok habere yer verilmiş ve yapılan haberlerin yankıları olmuştur. Gazi Mustafa Kemal Atatürk, özellikle Milli Mücadele Dönemi'nde Patrikhane'nin amaçlarını iyi tahlil ederek konu ile ilgili verdiği demeçlerde halkı ve meclisi bu tehlikeye karşı uyarmıştır. Bu çalışmada, Milli Mücadele Dönemi'nde Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün demeçleri, döneme ait gazeteler, arşiv belgeleri ve farklı görüşler içeren kaynaklar, doküman inceleme yöntemi ile ele alınarak incelenmiştir. Ayrıca Fener Rum Patrikhanesi'nin dış basında (İngilizce yayın yapan gazeteler) Türklere karşı nasıl bir kamuoyu oluşturduğu ve oluşturulmaya çalışılan kamuoyunun dönemin siyasî ve toplumsal olaylarına etkisi araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Gazete, Milli Mücadele, Patrikhane, Yunan.

Abstract

The fact that the Fener Greek Patriarchate is located on the territory of Eastern Rome has made the Patriarchate an indispensable location for Orthodox Christians. The Patriarchate came under the auspices of the Ottoman Empire with the conquest of Istanbul by Mehmed the Conqueror (1453). For many years, it continued its existence as the religious authority of the Greeks in the Ottoman lands. In the last hundred years of the Ottoman Empire, the Patriarchate expanded its activities against the Ottoman government and the State by using its religious powers. It has become an institution working for the Greek government. During the National Struggle Period, it is seen that the Fener Greek Patriarchate tried to create the perception in the world public opinion that the Turks were persecuting the Greeks and Christians under their rule to legitimize the Greek occupation of Turkish lands. The efforts of the Patriarchate in this period did not remain fruitless; With the effect of the perception created, much news from this period took place in the foreign press, and there were echoes of the news. Gazi Mustafa Kemal Atatürk analyzed the aims of the Patriarchate well, especially during the National Struggle, and warned the public and the parliament against this danger in his statements on the subject. In this study, the statements of Gazi Mustafa Kemal Atatürk during the National Struggle, newspapers of the period, archive documents, and sources containing different opinions were examined using the document analysis method. In addition, it has been researched how the Fener Greek Patriarchate created public opinion against the Turks in the foreign press (in English newspapers) and the effect of the public opinion that was tried to be formed on the political and social events of the period.

Keywords: Atatürk, Newspaper, National Struggle, Patriarchate, Greek.

Giriş

Ekümeniklik, Hristiyanların yaşadıkları toprakların ve kilisenin evrensel olduğunu göstermek için kullanılan ve Ortodoks Kiliseleri arasında hiyerarşinin en üst seviyesine karşılık gelen dinî bir ifadedir (Yalçın, 2012, s. 480). Fener Rum Patrikhanesi, milattan sonra 451 yılında yapılan Kadıköy Konsili'nden sonra ekümeniklik iddiasında bulunmuş ve bu iddiasını ne bu dönemde ne de en güçlü olduğu dönemlerde başaramamıştır (Çelik, 2000, s. 2). Hristiyan dünyasında ekümeniklik yetkisi yalnızca Apostolik kabul edilen üç patrikliğe verilmiş bir haktır. Patrikhane'nin, Hristiyan dünyasında ekümenik olarak kabul edilmemesinin nedeni ise Apostolik kriterlere sahip olmamasıdır (Çelik, 1988, s. 27).

Yunanlılar, İstanbul'un fethedildiği tarihten 1821 yılındaki Yunan Bağımsızlık Ayaklanması'na kadar olan süreci "Türkokratia Dönemi" olarak tanımlamaktadır. 1829 yılında Edirne Antlaşması ile bağımsızlığını kazanan Yunanistan, "Megali İdea"yı gerçekleştirmek için Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılmasını fırsat bilerek 1919 yılında İzmir'i işgal etmiştir. 1919-1922 yılları arasında devam eden mücadeleler, Yunanistan'ın yenilgisi ile sonuçlanmış ve Türkler ile Yunanlılar arasındaki bu uzun mücadele dönemi, Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanması ile yeni bir yapıya dönüşmüştür (İnci, 2010, s. 64-65). Lozan'da, Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanan süreçlerde önemli bir rol oynayan Fener Rum Patrikhanesi ile ilgili de mühim kararlar alınmıştır. Bu kararlar ile bağlantılı olarak Türkiye Cumhuriyeti, 1092 sayılı ve 1923 tarihli bir kararname ile Patrikhane'yi, Türkiye'deki Ortodoks Rum azınlığın dinî ihtiyaçlarını karşılayan yerel ve dinî bir kurum olarak nitelendirmiş ve Patrikhane'nin ekümenik iddialarını bürokratik bir yolla reddetmiştir (Aktar, 2011, s. 106).

Fener Rum Patrikhanesi, Yunan İmparatorluğu kurma ve Helenizm amacına, dış kamuoyu ve Hristiyan devletlerin desteğini alarak ulaşmaya çalışmıştır. Lozan Antlaşması'ndan sonra neredeyse yüz yıllık bir süre zarfında zaman zaman yeniden gündeme gelen Patrikhane meselesinin hâlâ güncelliğini koruduğunu söyleyebiliriz. Bu bağlamda çalışmanın amacı, Fener Rum Patrikhanesi'nin dış basında yansıtmaya çalıştığı iddiaları, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün beyanatları ile karşılaştırarak tarihsel bir bütünlük içinde ve objektif bir bakış açısıyla sunmaktır. Bu çalışmada, Milli Mücadele Dönemi'nde (1918-1923) Fener Rum Patrikhanesi ile ilgili dış basında (İngilizce yayın yapan) çıkan gazete haberleri tasnif edilmiş ve Türkçeye çevrilmiştir. Çalışmada, gazete haberlerinden elde edilen bilgiler, Türk arşiv belgeleri, yerli ve yabancı kaynaklar ile mukayese edilerek değerlendirilmiştir. Bu kapsamda elde edilen bilgiler ile Milli Mücadele Dönemi'nde ülkenin içinde bulunduğu bağımsızlık mücadelesinde Rumların Patrikhane aracılığıyla toprak talebi ve iç işlerine müdahale etme sürecinde nasıl kamuoyu oluşturduğu ve oluşturulan bu kamuoyunun amacına ulaşip ulaşmadığı sorularına yanıt aranmıştır. Basın yoluyla yürütülen bu süreçte Patrikhane'nin dönemi siyasî olarak nasıl etkilediği ve bu etkinin iki milletin gelecekteki konumlarını nasıl şekillendirdiği konuları üzerinde durulmuştur. Fener Rum Patrikhanesi'nin dinî ve siyasî faaliyetlerine yönelik birçok çalışma yapılmış olmasına karşılık Patrikhane'nin basın faaliyetlerine yönelik bir çalışma yapılmadığı anlaşılmıştır. Patrikhane'nin Milli Mücadele Dönemi'nde yaptığı en mühim faaliyetlerin başında basını bir propaganda aracı olarak kullanması gelmektedir. Dolayısıyla dönemi iyi tahlil edebilmek ve Patrikhane'nin siyasî, dinî ve toplumsal etkisini anlayabilmek için yapılan haberlerin içeriğinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Çalışma, literatürdeki bu eksikliğin giderilmesine katkı sağlayacaktır.

1. Osmanlı Himayesinde Fener Rum Patrikhanesi

Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u aldıktan sonra, Ortodoks Rumlarıyla ilgili ilk olarak Ortodoks Rum Patrikhanesi'nin yeniden yapılandırılması konusunda emir vermiştir. Patrik II. Anastasios'tan sonra boş kalan Patriklik makamını himayesine alan Fatih, Patrikhane'ye yeniden bir patrik seçilmesini emretmiştir. Yeni patrik seçimi için toplanan kilise başkanları, halk ve ruhbanlar, "Gennadios" adı ile bilinen Georgios (Kortesios) Scolarios'u Osmanlı idaresindeki Rum Patrikhanesi'nin ilk patriği olarak seçmişlerdir. Fatih, İstanbul'da sahipsiz kalan Patrikhane'yi ve Ortodoksluğu bitirebilecek gücü olmasına rağmen fethettiği bölgedeki inançlara saygısı gereği Patrikhane'nin yeniden canlandırılmasını sağlamıştır (Şahin, 1999, s. 52-53). Bu durum, Osmanlı himayesine giren Ortodoks Hristiyanları'nın inanç özgürlüğünün devlet tarafından korunduğunu açıkça göstermektedir.

Fatih, yeni patrik olarak seçilen Gennadios'a, Patrikhane'nin statüsünü belirleyen bir buyruk göndermiş ve buyrukta kimsenin patriğe baskı yapmayacağını, kiliselerin camiye dönüştürülmeyeceğini, Rum Ortodoks halkının evlilik ve cenaze işlerinin Patrikhane tarafından yapılması konusunda serbest olacağını, Paskalya Bayramlarının eskisi gibi kutlanmaya devam edileceğini taahhüt etmiştir. Fatih'in Patrikhane'ye tanıdığı bu ayrıcalıklar, Fatih'ten sonra gelen padişahlar tarafından da aynı şekilde korunmuştur (Çelik, 2000, s. 122-123). Konuya ilişkin Boston Evening Transcript gazetesinin haberinde Patrikhane'nin Fatih zamanında ayrıcalıklara sahip olduğundan verilen bu ayrıcalıkların Abdülhamit döneminde evlilik, boşanma ve yargı vb. yetkileri konularında padişah tarafından kısıtlanmaya çalışıldığından söz edilmiştir (Boston Evening Transcript, 8 Mart 1913, s. 20) Haberden anlaşılacağı gibi Patrikhane, Abdülhamit dönemine kadar olan bu uzun süreçte verilen hak ve ayrıcalıklardan faydalanmıştır.

Fener Rum Patrikhanesi, kendisine verilen tüm bu statü ve ayrıcalıklara rağmen Türk karşıtı bir politika izlemiş, Müslümanlar tarafından haksızlığa uğrayan bir kurum imajı çizmiştir. Nitekim Karlofça (1699) ve Küçük Kaynarca (1774) Antlaşmaları'na Patrikhane'nin dinî özgürlüğünün korunması için Patrikhane lehine maddeler konulmuştur. 1657 yılında Osmanlı Devleti içinde yaşanan karışıklıktan faydalanan bazı Rum gençleri, yeniçeri kılığında Türklere saldırmış ve suçluların sorgulanması neticesinde bu olayın patriğin emri ile yapıldığı ortaya çıkmıştır. Eflak Voyvodası ile ortak hareket ettiğinin anlaşılması üzerine Patrik III. Parthenios Parmakkapı'da idam edilmiştir. Bu tarihten sonra Patrikhane ile Osmanlı Devleti arasındaki iyi ilişkiler bozulmuş ve devlet, Patrikhane üzerindeki kontrolünü artırmaya başlamıştır (Şahin, 1995, s. 344-345).

1856 yılında yayımlanan Islahat Fermanı'nda, Fener Rum Patrikhanesi'nin statüsü ile ilgili yeni düzenlemeler yer almıştır. Bu düzenlemeler ile birlikte Patrikhane'nin yetkilerinin sadece dinî sınırlarda kalması ve patriklik makamının daimi olması yönünde alınan kararlar, 1862 yılında "Rum Patriklik Nizâmâtı" adı ile yasal bir zemine dayandırılmıştır. Fakat bu düzenlemeler, Patrikhane'nin Osmanlı Devleti'ne karşı faaliyet göstermesini engelleyememiştir. Patrikhane'nin Yunan İsyanı ile başlayan Osmanlı karşıtlığı, I. Dünya Savaşı ile en üst seviyesine çıkmıştır. Bu dönemde Rumlar, devlete karşı isyan hareketinde bulunurken Patrikhane'ye Yunan bayrağı çekilmiştir (Yıldırım, 2006, s. 476). Osmanlı hükûmeti bu dönemde Rumların tabutlarda silah ve muhimmat taşınması ihtimaline karşılık Rum cenazelerinde tabutların açık bir şekilde taşınmasını istemiştir. 1827 yılından bu döneme kadar devam eden Rum cenaze geleneği devletin bu kararı ile değişmiştir (The Inter Ocean, 12 Nisan 1914, s. 18; The Brooklyn Daily Eagle, 12 Nisan 1914, s. 31). Ayrıca Fener Rum Patrikhanesi, bu dönemde bazı zararlı cemiyetlere destek vermiş, açtığı kilise ve okullarda Rumları din adı altında devlete karşı örgütlemiştir. Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasının akabinde Patrikhane, İstanbul'un Yunanistan'a bağlanması için mücadelesini sürdürmüştür (Gökçen, 2006, s. 188-189).

2. Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Beyanları ile Millî Mücadele Dönemi'nde Patrikhane

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü zor durumu fırsat bilen Rumlar, İtilaf Devletleri'nin teşvikleri ve Wilson Prensiplerini dayanak kabul ederek Osmanlı Devleti'nden toprak talebinde bulunmuştur. Rumlar, bu taleplerini gerçekleştirmek için kurdukları Pontus Cemiyeti'nde Rum gençlerini bu amaç doğrultusunda yetiştirmiş ve Fener Rum Patrikhanesi de onlara yardım etmiştir. İlerleyen yıllarda Patrikhane, kurulmasını sağladığı Mavri Mira Cemiyeti aracılığıyla silahlı Rum gençlerinin Türklere karşı saldırılar düzenlemesini sağlamıştır (Yalçın, 2010, s. 200-202). Mustafa Kemal'in Patrikhane'nin zararlı faaliyetlerine ilişkin 8 Kasım 1919'da Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya gönderdiği mektupta dikkat çekici şu bilgilere yer almaktadır (HTVD, 1955, sayı. 11, belge 256):

"Harbiye Nazırı Cemal Paşa Hazretleri'ne Mevrut Şifredir,

1- Geçen ay kiliselerin heyet-i idare intihabatı yapılmış birçok Yunanî zevat heyet-i idare âzalıgına intihap edilmiştir.

2- Rum Patrikhanesi Yunan sefaretinden aldığı emir üzerine kilise mütevellilerinden başka kırk kişilik bir heyet intihap ettirmiş ve bunlara İstanbul Rum mebusları namını vermiştir. Bu heyetin vazifesi İstanbul meselesi konferansda mevzu olunca propoganda için münasip görülecek eşhasın Paris, İngiltere, İsviçre, Yunanistan'a i'zâm ile tahrikât ve teşvikatta bulunmak umum Rumlar namına İstanbul'un ilhakını talep ve hiç olmazsa beynelminel idareye nailiyeti hakkında sarfimesaide bulunmak ve Yunanistan'dan gelen evamiri tatbik ve sevkedilen çeteleri icabeden yerlere i'zâm velhasıl hukuk-u hâkimiyet-i Osmaniye ile gayrikabil-i ahval ve hareketi idare etmektir. Hey'et İzmir'e de gönderilecektir."

Mondros Ateşkes Antlaşması sonrasında İstanbul'un Yunanistan egemenliğinde olması için çaba göstermeye başlayan Patrikhane, Türklerin yaşadığı muhtelif yerlerde yangınlar çıkarmıştır. Yunan siyasî faaliyetlerinin merkezi durumunda olan Patrikhane, Rum çetelerinin örgütlenmesi ve propagandalarının genişletilmesi konularında da faaliyet göstermiştir (Gökçen, 2014, s. 137). Bu bağlamda Rum Patriği Dorates ve Ermeni Patriği Zaven Efendi, İstanbul'da bulunan İtilaf Devletleri komiserliklerine giderek Anadolu'nun tümünün işgal edilmesi gerektiğini söylemişler; zira Mustafa Kemal'in Hristiyanlar için bir tehdit unsuru olduğu iddiasında bulunmuşlardır (Ekincikli, 1998, s.158). Mustafa Kemal, Ermeni ve Rum Patriklerinin faaliyetlerini Söylev'de şu sözlerle açıklamıştır (Atatürk, 1997, s. 1-2):

"Bilâhara elde edilen mevsuk malumat ve vesaik ile teeyyüd etti ki, İstanbul Rum Patrikhanesinde teşekkül eden Mavri Mira Heyeti vilayetler dâhilinde çeteler teşkil ve idare etmek, mitingler ve propagandalar yapmakla meşgul. Yunan Salib-i Ahmer'i, Resmi Muhacirin Komisyonu; "Mavri Mira" Heyetinin teshil-i mesaisine hadim. "Mavri Mira" heyeti tarafından idare olunan Rum mekteplerinin izci teşkilatları, yirmi yaşını müteceviz gençler de dâhil olmak üzere her yerde ikmal olunuyor. Ermeni Patriği Zaven Efendi de, Mavri Mira heyetiyle hem fikir olarak çalışıyor. Ermeni hazırlığı da tamamen Rum hazırlığı gibi ilerliyor."

Hiç kuşku yok ki Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Patrikhane'nin yaptığı tüm faaliyetleri dikkatlice takip etmiştir. Bu durumun Patrikhane'yi rahatsız etmesi ve bu sebeple Atatürk'ü hedef olarak göstermesi de şaşırtıcı değildir.

Bu tarihlerden sonra Patrikhane, Mustafa Kemal'i dış kamuoyuna Hristiyanlara karşı katliamlarda bulunan bir çete lideri olarak tanıtmıştır. Nitekim İngiliz The Manchester Guardian gazetesinin Nisan 1920 tarihinde "Hadjin¹ Yakınlarında Türk Katliamları" başlığı ile verdiği haberde,

¹ Osmanlı Döneminde Haçin (Hadjin) olarak anılan bölge günümüzde Adana ilinin Salimbeyli ilçesidir.

Cesarea Piskoposluğu'ndan Ekümenik Patrikhane'ye geç ulaştığı iddia edilen bir raporda, Hadjin'in kuzeyinde bulunan ve nüfusu bin beş yüz olan altı Rum köyünün Kemalist çeteler tarafından yok edildiği, 400 kişinin kaçtığı, kalanların akıbetlerinin bilinmediği ve bu yasadışı hareketin tarihinin muhtemelen Mart ayı başında olduğu yazılmıştır (The Manchester Guardian, 12 Nisan 1920, s. 14). Haberde dikkat çekici olan nokta ise Mustafa Kemal'in bir çete lideri olarak gösterilmesi ve Rumlara karşı saldırılarında bulunduğu iddia edilmesidir. Tarihler Kasım 1921'i gösterdiğinde aynı gazetede dikkat çekici bir mektup yayınlanmıştır. Mektupta, Patrikhane'nin resmi yayın organı olan "Ekklesiastiki Alithia'da"² yayınlanan bir haber editöre gönderilmiş ve bu haberin ciddi şekilde sansürlenmiş olduğu, buna rağmen Anadolu'da yaşayan Rumlara ve diğer Hristiyanlara yapılan zulmün okurlara duyurulması için yazıldığı bilgisi verilmiştir. Haberin içeriğinde bazı piskoposluk bölgelerinde yaşları 15 ile 70 arasında değişen erkeklerin ve Aminios Rumlardan oluşan bin kişinin Anadolu'nun muhtelif bölgelerine sürgün edildiği, tehcir edilenlerin Türklerin kasten yardım etmemeleri nedeniyle öldükleri ve işlemedikleri suçlardan dolayı hapishanelere atıldıkları belirtilmektedir. Haberin devamında Mütareke'den sonra çoğu kadın ve çocuklardan oluşan 180.000 Hristiyan'ın idam edildiği ve bunların mallarına da zarar verildiği yazılmıştır (The Manchester Guardian, 21 Kasım 1921, s. 14).

Amerikan basınında Oregon Daily Journal gazetesinin 1922 yılında yayınlanan bir haberinde ise St. Davids Kilisesi'nde 500 kişinin katılımı ile gerçekleşen bir toplantıda Patrikhane, Türkleri, "Barbar Türk ve Müslüman" tabiriyle ifade ederek Hristiyanların bu tehdide karşı korunması için Amerika'da yaşayan Hristiyanlardan yardım istemiştir (The Oregon Daily Journal, 13 Eylül 1922, s. 6).

Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı tarihlerde patrik vekili olan Doretheos, Yunan Hükûmeti'nin de desteğini alarak dinî görevlerinin dışına çıkmış ve politik bir lider gibi davranmaya başlamıştır. Doretheos, Patrikhane'de yaptığı ayinlerde Hristiyan halkı isyana teşvik etmiş ve bu isyanları da olduğundan farklı bir şekilde yansıtarak uluslararası toplantılara taşımıştır. Bu durum öyle bir hal almıştır ki; Doretheos'un Paris Barış Konferansı'na katılmak için Paris'te bulunduğu sırada Rumlar, Helen Bayrakları ve Venizelos³ resimlerini Taksim Meydanı'na asacak kadar cesaret bulabilmişlerdir (Atalay, 2020, s. 93-94). Aynı tarihlerde Paris Barış Konferansı'nda bulunan Venizelos, konferansta Osmanlı'dan, Rumlar için Batı Anadolu toprakları talebinde bulunmuştur. Bu talebini ülkedeki nüfus oranlarına dayandıran Venizelos, nüfus bakımından çoğunluğun olduğu bölgelerin Osmanlı ve Yunanistan Devletleri arasında paylaşılması önerisinde bulunmuştur. Venizelos, Batı Anadolu nüfusunun resmi bir istatistiğinin bulunmadığını fakat Rum Patrikhanesi tarafından tutulan istatistiklere göre Batı Anadolu'da yaşayan Rumların sayısının 1.700.000 olarak tespit edildiğini ileri sürmüştür. Venizelos, bu iddiasını, Türkiye liselerinde okutulan Coğrafya ders kitaplarında Rum nüfusunun 1.300.000 olarak yazıldığını referans kabul ederek kanıtlamaya çalışmıştır (Sofuoğlu, 1994, s. 217). İddia edilen nüfus istatistikleri dış basında da yerini almıştır. Chicago Tribune gazetesinin Ekim 1922 tarihli haberinde Fener Rum Patrikhanesi tarafından belirlenen Yunan resmi nüfus istatistiklerine göre İstanbul dâhil Doğu Trakya için Türkler 836.900,

² Ekklesiastiki Alithia, 1880'de İstanbul'da haftalık bir dergi olarak yayın hayatına başlamıştır. Dergi, sosyal konuların yanı sıra Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yaşananları da Patrikhane'nin bakış açısıyla okuyuculara sunmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin Patrikhaneye yönelik düzenlemeleri kapsamında 1923 yılında kapatılmıştır. Salih İnci, "Fener Rum Patrikhanesi Dergisi Ortodoksia (ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ) (1926-1963)-(1-38)", *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, Cilt VII, Sayı 2, 2018, s. 184.

³ Eleftherios Venizelos, 6 Ekim 1910'da Yunan Meclisi onayı ile alarak hükümet kurmuş, 22 Şubat 1915'te başbakanlıktan istifa ettikten sonra 31 Mayıs 1915 yapılan seçimde tekrar seçilmiştir. Venizelist hükümeti, iktidarda kalmayı başaramamış ve 6 Aralık 1915'te tekrar seçime gidilmiştir. 12 Temmuz 1917'de (Avam Kamarası) oturumunda Venizelos hükümetinin görev süresini, 10 Eylül 1920 tarihine kadar uzatmıştır. Mine Yanardağ, *Eleftherios Venizelos (1864-1936)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2020, s. 35-38.

Yunanlılar 726.100, Bulgarlar 114.100 ve diğerleri 340.700 olarak bildirilmiştir. İstanbul ve Çatalca'da baskın Türk nüfusu göz ardı edilerek bölge için Türkler 512.100, Yunanlılar 490.900 ve Bulgarlar 110.000 olarak haberde yer almıştır (Chicago Tribune, 22 Ekim 1922, s. 10). Bu bilgiler değerlendirildiğinde Rumların ısrarlı bir şekilde Batı Anadolu bölgesinde Rum nüfusunun fazla olduğunun altını çizmelerinin nedeninin toprak taleplerini meşru bir zemine oturtmaya çalışılması olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Yunanistan, Osmanlı Devleti'nden ayrılarak müstakil bir devlet olduktan sonra başkenti İstanbul olarak belirlenen Bizans'ın yeniden canlandırılacağı bir Yunan Devleti kurma (Megali İdea) amacı içine girmiştir (Sofuoğlu, 1994, s. 211). Bu amaca en mühim ilgiyi Fener Rum Patrikhanesi göstermiştir. Patrikhane, bu dönemde, Bizans'ı kurma amacının yanı sıra Helenizm amacına da hizmet eden bir kurum konumunda olmuştur (Şahin, 1999, s. 166). Yunanistan'ın Helenizm ve Bizansı yeniden diriltme amacını The Manchester Guardian gazetesinin 1 Ocak 1921 tarihli haberinden daha iyi anlayabiliriz. Haberde, Rum halkının "Ulusal Şef" olarak nitelendirdiği Venizelos'a, Helenizm'in merkezi olarak kabul edilen Fener Rum Patrikhanesi tarafından bir heyet gönderildiği, bu heyetin kendisine Helenizm'e olan bağlılığı ve çalışmaları için Bizans üslubunda yapılan Justinianus haçının birebir kopyası altın bir haçın hediye olarak verildiği ve Rumların kurtuluşu için minnettarlığı ifade eden Bizans dilinde yazılmış bir kararın sunulduğu yazılmıştır (The Manchester Guardian, 1 Ocak 1921, s. 29).

The Observer gazetesinin 20 Mart 1921 tarihli baskısında, Venizelos'un önemli destekçilerinden olan Fener Rum Patrikhanesi Başpiskoposu Dorotheus'un ölümü, "Yunan Patriği Yunan Davasına Şehit" başlığı ile verilmiştir. Haberin içeriğinde, Dorotheus'un Helenizm'in manevi ve ulusal temsilcisi sıfatıyla Yunanlıların siyasî davası için Londra'ya geldiği bilgisi verilmiştir. Haberin devamında, Dorotheus'un Bursa Metropoliti olduğu sırada, Türk katliamlarına karşı Rum ve Ermeni Hristiyanlarını cesur bir şekilde savunduğu ve Hristiyanların kurtuluşu için mücadele ettiği yazılmıştır (The Observer, 20 Mart 1921, s. 16). Dorotheus'un, basında bu ifadeler ile anılması şaşırtıcı değildir. Nitekim 1921 yılında başkanı olduğu bir heyet ile Londra Konferansı'na katılmış ve 28 Kasım 1920 yılında müttefik devletler için bastırdığı ve içerisinde Türklerin Rumlara karşı kötü muameleler ettiği iddiaları bulunan "Siyah Kitap"ı dağıtmıştır (Gökçen, 2014, s. 146). Patrikhane, Londra Konferansı'nda eski başbakan Venizelos'a destek olmak ve İstanbul ve Trakya Rumlarının çıkarlarını korumak amacı ile konferansa seçimle belirlenen bir delegasyon göndermiştir (The Ottawa Evening Citizen, 3 Şubat 1921, s.1). 3 Mart 1921'de Londra'ya ulaşan heyet, yanlarında getirdikleri hediyeler ve gerçeği yansıtmayan nüfus istatistikleri ile birlikte sözde Türk zulmüne karşı müttefik devletlerden yardım talebinde bulunmuşlardır (Atalay, 2020, s. 109).

3. Papa Eftim ve Patrikhane Arasında Geçen Olaylar

Bizans tarafından Hristiyanlaştırılan Türklerden olan Papa Eftim, 1884 yılında Yozgat iline bağlı Akdağmadeni ilçesinde dünyaya gelmiştir. İlk ve orta öğrenimini Akdağmeni'nde tamamlayan Eftim, 1908'de Ankara'ya gelerek manifaturacılık yapmaya başlamıştır. 21 yaşında ruhbanlık mesleğine yönelen Eftim, 1912'de Diyagoz, 1915'te papaz olmuş ve 1918'de Keskin Metropoliti olarak görev yapmıştır. Eftim, Fener Rum Patrikhanesi'nin zararlı faaliyetlerine alternatif olarak "Müstakil Türk Ortodoks Patrikhanesi"ni kurmuştur (Ekincikli, 1998, s.162).

Papa Eftim, Türk Ortodoksları⁴ ile birlikte Millî Mücadeleye çok ciddi destekler vermiştir. Mustafa Kemal Paşa, Papa Eftim'in yaptıklarını " Millî Mücadele'de bize bir ordu kadar yardım etti" sözleri ile ifade etmiştir (Ercan, 1967, s. 416). Fener Rum Patrikhanesi'nin, Türklerin Türkiye'de yaşayan Hristiyanlara zulmettiği iddialarını dünyaya duyurma çabalarına karşın Papa Eftim, iddiaların asılsız olduğunu duyurmak için mücadele etmiştir. Papa Eftim, yabancı basın kuruluşlarının temsilcilerini Ankara'ya davet ederek Fener Rum Patrikhanesi'nin Türkler hakkındaki iddialarına cevap vermiştir (Atalay, 2020, s. 167-168). Papa Eftim, 1922 yılında İstanbul gazetelerine ve Havi Journal de Geneve gazetesine verdiği beyanatlarda; Fener Rum Patrikhanesi'nin Avrupa ve Amerika kamuoyuna duyurduğu Türklerin Hristiyanlara karşı katliam yaptığı iddiaları ve suçlamalarının tamamen asılsız olduğunu ve bu iftiraların doğru olmadığı yönünde kendisinin de kanıtlarının bulunduğunu ifade etmiştir. Papa Eftim, beyanatının devamında Fener Rum Patrikhanesi'nin Şark-i Karahisar⁵ Piskoposu'nun işkenceye maruz kaldığı iddiasının da asılsız olduğunu belirtmiştir. Konya Metropoliti Procopius'un Konya'da yapılan bir ayaklanmada gösteriye katılması nedeniyle hapse atılması ile ilgili olarak ise bu olaya karışan yüzlerce Müslüman Türkün de yargılandığını, buna rağmen piskoposa af bahşedildiğini ve kendisinin şu sıralarda özgür olduğunu belirtmiştir. Eftim'in beyanatında değindiği bir diğer husus ise kuzeni olan Papa Yorgi'nin İstiklâl Mahkemesi tarafından idama mahkûm edilmesi konusudur. Eftim, bu kararın verilmesinden birinci derecede Fener Rum Patrikhanesi'nin sorumlu olduğunu, Patrikhane'nin başrahiplere para göndererek kendi kötü amaçları için rahipleri kullandığını, kuzeninin de bu amaç doğrultusunda Patrikhane'ye inanarak birkaç kişiyi devlete karşı silahlı bir isyana teşvik ettiğini ve bu ihanet maruz görülemeyeceği için kuzeninin cezalandırıldığını ifade etmiştir (BOA, HR. SYS, 2471/45).

28 Eylül 1923 tarihinde Patrik Vekili Nikola başkanlığında Patrikhane Meclisi Toplantısı yapılmıştır. Meclis toplantısı öncesinde Papa Eftim, Patrik Vekili Nikola'dan, Meletios'un Patrikhane'den ayrılması, Türk Hükûmeti ile Patrikhane'nin arasındaki ilişkinin düzeltilmesi ve bunun için kendisinin görevlendirilmesi konularında taleplerde bulunmuştur. Çünkü Eftim, Türk düşmanı olmayan birinin patrik seçilmesinin hükûmet ile Patrikhane arasındaki dengenin korunmasında önemli olacağı kanısında olmuştur. Meletios, Eftim'in talepleri doğrultusunda Patrikhane Meclisi tarafından istifaya davet edilmiştir. Ancak Meletios, yetkilerini geçici olarak Sen Sinod⁶'a devredeceğini buna rağmen istifasının zorunlu olması halinde kendisine önceden bildirilmesi şartıyla istifa edeceğini bildirmiştir. Papa Eftim, Patrik vekilliği ve Sen Sinod üyelerinin seçiminde etkili olmuş ve kendisine yakın olan adayların Patrikhane'de görevlendirilmesini sağlamıştır (Atalay, 2020, 2014-215). Papa Eftim'in kilise seçimlerinde yaptığı bu faaliyetler dünya basınında da yankı bulmuştur.

The Manchester Guardian gazetesinin Ekim 1923 tarihli "Kostantinapolis'te Patrikhane Darbesi" başlıklı haberinde, Papa Eftim'in, Ankara Hükûmeti'nin himayesinin tadını çıkardığına ve Sinod'un iki üyesini de yanına alarak Patrikhane ve meclis üyelerine Patrik Meletios'u görevden alan bir belge imzalamalarını emrettiğine yer verilmiştir. Haberde ayrıca Meletios'un Haziran ayında Fener'deki

⁴ Millî Mücadele'de Ermeniler ve Rumlar, Türklere karşı ihanet içinde bulunmalarına rağmen Anadolu'da yaşayan birtakım Hristiyanlar bu ihanetin dışında kalmışlardır. Bu Hristiyanlara "Türk Ortodoksları" adı verilmektedir. Mustafa Ekincikli, "Millî Mücadele'de Türk Ortodoksları", *XII. Türk Tarih Kongresi'nden ayrı basımevi*, Ankara, TTK Basımevi, 1999, s. 1297.

⁵ Giresun ilinde kurulan ve günümüzde "Şebinkarahisar" olarak bilinen şehir 9. ve 10. yy.'da "Koloneia", 11. yy.'da "Mavrokastron" olarak adlandırılmıştır. 14. yy.'da Türkler bölgenin adını Mavrokastron'un Türkçe'si olan Karahisar adı ile değiştirmiştir. Osmanlı döneminde ülkedeki diğer Karahisar adına sahip şehirler ile karışmaması ve bölgede bulunan şap madeni nedeniyle Şapkarahisar veya Şarkikarahisar (Karahisarışarkî) adları ile anılmıştır. Fatma Acun, "Şebinkarahisar", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 38, s. 393.

⁶ Ortodoks Kilisesi yönetici patriklerinin oluşturduğu meclis. Cihan Osmanağaoğlu Karahasanoğlu, Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne Fener Rum-Ortodoks Patriğinin Sahip Olması Gereken Nitelikler ve Seçilme Koşulları, *Adalet Dergisi*, Sayı 62-63, 2019, s. 315.

sarayına yapılan saldırılardan dolayı Temmuz ayından bu yana Athos Dağı'nda olduğu da yazılmıştır (The Manchester Guardian, 3 Ekim 1923, s. 6). The Observer gazetesinin Aralık 1923 tarihli haberinde, Papa Eftim'in Ekümenik Patrikhane'yi zorla ele geçirmesinin bir sonucu olarak Fener Rum Patrikhanesi'nin ciddi bir kargaşa tehdidi altında olduğuna, Papa Eftim'in yapılan son patrik seçimi nedeniyle Patrikhane'den beş piskoposu sürdüğüne ve yeni Patriğin istifasını istediğine yer verilmiştir (Observer, 9 Aralık 1923, s. 18).

Papa Eftim'in Türk Hükûmeti ile iyi ilişkilerini, Eftim'in Ankara Patrikhanesi'ne delege seçilmesine bağlayan gazetelerin haberlerinde kullandıkları ifadeler ise dikkat çekicidir. Nitekim Eftim'in temsilci olarak atanması ile ilgili The Evening Star, Richmond Times-Dispatch ve St. Louis Post-Dispatch gazetelerinde çıkan haberlerde, "Ekümenik Patrikhane'nin Ankara'daki temsilcisi olarak Papa Eftim seçildi ve böylece İstanbul Patrikliği'ne Türkler için kabul edilebilir yeni bir Patriğin atanması garanti edildi" ifadelerine yer verilmiştir (The Evening Star, 6 Ekim 1923, s. 24; St. Louis Post-Dispatch, 6 Ekim 1923, s. 9; Richmond Times-Dispatch, 7 Ekim, 1923, s. 1). Haberlerden anlaşıldığı üzere Papa Eftim, dış basında Patrikhane'yi Türkler lehine savunan baskıcı bir kimlikte gösterilmiştir.

4. Lozan ve Mübadele Sürecinde Patrikhane

20 Kasım 1922'de başlayan Lozan Barış Konferansı görüşmeleri, Türkiye ve Yunanistan Devletleri arasındaki anlaşmazlıkların çözümü için kritik bir süreç olmuştur. Lozan'da çözüme kavuşturulan en önemli konulardan birisi de mübadele meselesidir. 30 Ocak 1923'te imzalanan Mübadele Sözleşmesi'ne göre Türk topraklarında yaşayan Rum Ortodokslar ile Yunanistan'da yaşayan Türk-Müslümanların (İstanbul'da ve Doğu Trakya'da yaşayan Rumlar hariç) 1 Mayıs 1923 tarihinden itibaren zorunlu mübadelesine karar verilmiştir (Gökçen, 2006, s. 146). Mübadele kapsamında yaklaşık 900.000 Anadolu ve Trakya Rumu ile 400.000 Yunanistan Müslümanının mübadelesine Aralık 1923 yılında başlanabildiği (Ersel vd., 2005, s. 22).

Atatürk, Fener Rum Patrikhanesi'nin topraklarımızın dışında olması gerektiğini savunmuştur. Batılı ülkeler, Lord Curzon ve Venizelos'un baskıları ile Lozan görüşmeleri sırasında Patrikhane'nin İstanbul'da kalması konusu, birçok kez ele alınmış ve tartışmalara neden olmuştur. Yaşanan bu tartışmalara rağmen Lozan Antlaşması'nda, Patrikhane'nin bundan sonra siyasetle uğraşmayarak sadece Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan Rumların nikâh, boşanma, vafiz gibi dinî işlemlerini yerine getiren bir kurum olarak Türkiye topraklarında kalmasına karar verilmiştir. Antlaşma maddelerinde Patrikhane'nin adı zikredilmemiş ve Patrikhane meselesi, azınlıkların dinî hakları maddeleri (madde:38-43) içerisinde değerlendirilmiştir (Çelik, 2000, s. 7-8). Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Lozan Konferansı görüşmelerinin yapıldığı sırada Le Journal Muhabiri Paul Herriot'a Çankaya'da verdiği demeçte Patrikhane ile ilgili düşüncelerini şu sözlerle ifade etmiştir (Arslan, 1997, s. 79):

"Azınlıklara gelince, bu konuda değiş-tokuş ileri sürmüştük öbür devletlerin temsilcileri de bizim fikrimizi izlemişler ve onaylamışlardı. Ama bir fesat ve hıyanet ocağı olan, ülkede ayrılık ve uyuşmazlık tohumları saçan Hristiyan hemşehrilerimizin huzur ve refahı içinde uğursuzluk ve felaket simgesi olan Rum Patrikhanesi'ni artık topraklarımızda barındıramayız. Bu tehlikeli örgütü ülkemizde tutmamız için ne gibi vesile ve nedenler ileri sürülebilir? Türkiye'nin Rum Patrikhanesi için topraklarında bir sığınak göstermeye ne zorunluluğu vardır? Bu fesat yuvasının gerçek yeri Yunanistan değil midir?"

Atatürk, bu sözleri ile Fener Rum Patrikhanesi'nin topraklarımızda kalmasına karşı çıkmasına rağmen Lozan Konferansı'nda Patrikhane'nin İstanbul'da kalması kararı Rumları memnun etmiştir. Nitekim konu ile ilgili Venizelos şu ifadelerde bulunmuştur (Şahin, 1999, s. 266):

“Türkler’e göre cema’atlere verilen imtiyazlar, dinî bir mutlak idare olan Osmanlı İmparatorluğu’nun siyasî vaziyeti icabı idi. Din ile Devlet ayrıldıktan sonra, din reislerinin de dinî sıfattan başka imtiyazları kalmaz. Ruhani reisler, cema’atlerin devlet önünde resmi mümessili ve hükümet kararlarının bir vasıtası idi. Bundan böyle, okuma ve hayır müesseselerinde ve bütün cismani müesseselerde hükümet münasebetleri bu müesseselerle doğrudan doğruya olacaktır. Din adamlarının, sırf din işlerine bakmaları, daha iyi olacaktır.”

Atina Politya (Politika) gazetesi, 1925 tarihli baskısında, Yunanlıların Lozan Antlaşması ile ilgili düşüncelerine ayrıntılı şekilde yer vermiştir. Söz konusu haberde özetle şu ifadeler yer almaktadır:

1920 tarihinde imzalanan Sevr Antlaşması’nın 149. Maddesi⁷ Paris ve Berlin Antlaşmaları Türk Hükümeti’nin zorbalığından korumuştur. Türkler, azınlıklara en kuvvetli devirlerinde kendi istekleri ile vermiş oldukları ayrıcalıkları muhafaza etmeliydiler. Birkaç yıl öncesine kadar Türkler, patriği “millet başı”, Rumları “millet” olarak adlandırırlardı. Sevr Antlaşması bizi millet halinden cemaat haline düşürmüştür. Sevr ve Lozan’da Yunan delegeleri Patrikhane’yi önemini bilerek ya da bilmeyerek savunmadılar. Şayet Venizelos Patrikhane’nin önemini anlamış olsaydı Lozan Konferansı’nda Patrikhane’yi “Türk müessesesi” ilan etmeye cesaret edemeyecekti. İtiraf etmek gerekir ki Lozan’a Türkler mükemmel hazırlanmışlardır. Bizim heyet bir nebze geri kalmıştır. Milletimizin ve Patrikhanemizin hukuku Lozan’daki kadar hiçbir yerde bu kadar tehlikeye maruz kalmamıştır. Uluslararası alanda İstanbul’da kalması kabul edilen Patrikhanemize fazla önem verilmedi ve Patrikhanemiz düşünülmedi. Patrikhane’yi zor duruma düşüren Anadolu yenilgisi değil Venizelizm olmuştur. Venizelizm Patrikhane’nin temelini kazmıştır (BCA, f.030.10, Y.253.790.49).

Lozan Konferansı’nda, Patrikhane’nin İstanbul’da kalması ile ilgili olarak Mösyö Montagna⁸’nın Lord Curzon⁹’a göndermiş olduğu 8 Kânun-ı Sâni (Ocak) 1923 tarihli raporda şunlar zikredilmektedir (BCA, f.030.10, Y.253.790.49):

“Yunan hey’et-i Murahhasası Patrikhâne’yi İstanbul’dan uzaklaştırmak üzere hiç bir müzâkereye gidemeyeceklerini söylediler. Çünkü Yunânîler böyle bir i’tilâfnâme imzâ etmiş olsalar dahî hiçbir kıymeti olamayacaktır. Çünkü Patrikhâne bir Yunan mü’essesesi değil bir Türk mü’essesesidir.”

Lozan Antlaşması’nın Patrikhane ile ilgili hükümleri yabancı basında da yer bulmuştur. The Observer gazetesinin Aralık 1923 tarihli haberinde şu ifadeler yer almaktadır (The Observer, 9 Aralık 1923, s. 18):

“Lozan Antlaşması, Türkiye’ye Türkiye’deki Hristiyan Kilisesi ve Patriği üzerinde tam yetki vermiştir. Türkler, bu gücü kullanacaklarının ilk ibaresini gösterdiler. İngiltere’deki kilise başkanları Türkiye’deki Hristiyan dininin prestijini temsil eden Ekümenik Patrikhane konusunda birkaç aydır ciddi endişe duymuşlardır. Hristiyan din adamları İsmet Paşa’ya başvurular. Türk hükümetinin himayesindeki Hristiyanlara saygı gösterip göstermeyeceği görülecektir. Lozan’da temsilci olan İsmet Paşa’nın Türk basınının Hristiyan âlemine karşı olan kan davasını dizginleyeceği ve İstanbul’da hâlihazırda yürürlükte olan terörü durduracağıdır.”

⁷ “Osmanlı hükümeti, Türkiye’deki bütün soy azınlıklarının kilise ve okul konularında özerkliğini tanımayı ve buna saygı göstermeyi yükümlenir. Osmanlı hükümeti, bu amaçla ve işbu antlaşmanın aykırı düşen hükümleri saklı kalmak üzere, Müslüman olmayan soylara kilise, okul ya da adalet konularında sultanlarca verilmiş fermanlar, hatlar, beratlar ve bu gibi özel buyruklar ya da fermanlarla, Bakanlık ya da Sadrazamlık buyrukları ile tanınmış ayrıcalıklarla bağışlıkları tümüyle doğrular ve gelecekte de destekleyeceğini bildirir. Osmanlı hükümetinin çıkardığı ve sözü edilen ayrıcalıklarla bağışlıkların kaldırılmasını, kasıtlanmasını ya da değiştirilmesini öngören bütün kararname, yasalar, yönetmelikler ya da genelgeler geçersiz sayılacaktır.” Ayrıntılı bilgi için bkz. Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, Cilt I, TTK Basımevi, Ankara, 1953, s. 575-576.

⁸ İtalya’nın Lozan Konferansı temsilcisi Jules Cesar Montagna.

⁹ İngiltere’nin Lozan Konferansı başdelegesi.

Lozan Antlaşması'nın azınlıklar ve mübadele ile ilgili kararları The Manchester Guardian gazetesinin Ocak 1923 tarihli haberinde şu ifadeler ile yer almaktadır:

Türk hükûmeti, dil, ırk veya din ayrımı yapmaksızın, Türkiye'de yaşayan tüm vatandaşların yaşam ve özgürlükleri için tam koruma sağlamayı taahhüt etmiş; Türkiye'nin azınlıklar ile ilgili olarak, uluslararası yükümlülükleri taşıdığı ve azınlıkların haklarının bundan sonra Milletler Cemiyeti'nin garantisi altında olacağı, anlaşmazlık durumunda Lahey Uluslararası Adalet Divanı'nın karar vereceği ifade edilmiştir. Haberin devamında özel bir sözleşmenin konusu olan zorunlu nüfus mübadelesi de yer almaktadır. Konstantinopolis'in Rum nüfusu (yaklaşık 300.000 kişi) hariç Rum ve Türk nüfus mübadelesi yapılacağı tüm siyasî ve idari işlevlerinden yoksun bırakılarak Ekümenik Patrikhane'nin Konstantinopolis'te kalacağı belirtilmiştir. Son olarak, Türkiye veya Yunanistan'da ikamet edenlerin hiçbirinin askerî veya siyasî davranışları nedeniyle rahatsız edilmeyeceği veya taciz edilmeyeceği ve antlaşmanın imzasına (Türk-Yunan Sözleşmesi) tam ve eksiksiz bir af eşlik edeceği yazılmıştır (The Manchester Guardian, 31 Ocak 1923, s. 8).

Sonuç

Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren birçok din, ırk ve mezhebin iç içe yaşadığı toplumsal bir yapı içeren devlet sistemine sahip olmuştur. Bu kozmopolit yapı, zamanla değişen dünyada ortaya çıkan yeni güç dengelerinde, Osmanlı Devleti aleyhinde bir sorun haline dönüşmüştür. Devletin içinde bulunduğu zor durumu fırsat bilen düvel-i muazzama Osmanlı'nın himayesinde bulunan azınlıkları devlete karşı kullanarak çöküşü hızlandırmayı amaçlamıştır. Bu amaca hizmet eden kuruluşlardan birisi de hiç kuşku yok ki Fener Rum Patrikhanesi'dir.

Bizans'tan Osmanlı'ya miras kalan Patrikhane, Fatih'ten itibaren geniş yetkiler ile donatılmış ve verilen imtiyazlar ile önemli bir dinî kurum haline gelmiştir. Fener Rum Patrikhanesi, Türkiye'nin Millî Mücadele Dönemi'nde Hristiyan ve Rum azınlıkların devlete karşı yaptıkları faaliyetleri örgütleyen ve koordine eden bir kurum olmuştur. Patrikhane, Anadolu'da kurulan zararlı cemiyetlere destek olmuş ve bu cemiyetlerin ülkenin muhtelif yerlerinde çıkardıkları olayları çarpıtarak dış kamuoyunda mevcut idareye karşı diplomatik bir kart olarak kullanmıştır.

Fener Rum Patrikhanesi ve Rumların Osmanlı Devleti içindeki faaliyetleri dış basın tarafından da yakından takip edilmiştir. Patrikhane'nin dış basına gönderdiği beyanlar ve muhabirlerden aldıkları haberler ile dış kamuoyunun yanlı bir şekilde bilgilendirildiği görülmektedir. Dış haberler incelendiğinde; haberlerin birçoğunun objektiflikten uzak, Patrikhane'nin tek taraflı haklı görüldüğü ve Osmanlı Devleti'nin suçlandığı bir çizgide yapıldığı görülmektedir. Bu propagandif haberlerde Türklerin barbar, katliamcı ve başka dinlere saygısı olmayan bir millet olarak gösterildiği tespit edilebilmektedir. Diğer yandan bu haberlerde Rumların ve Patrikhane'nin Osmanlı Devleti'ne karşı yapmış oldukları bölücü ve yıkıcı faaliyetlerden bahsedilmemesi ayrıca dikkati çekmektedir.

Patrikhane'nin dış basını yönlendirme amacı, beynelmilel barış ve antlaşma görüşmelerinde ve diplomatik toplantılarda Türklere karşı kazanımlar elde etme isteğinden gelmektedir. Fakat yapılan tüm haberler ve çabalar Patrikhane'nin bu amacına ulaşmasını sağlayamamıştır. Nitekim Fener Rum Patrikhanesi, Lozan'da kabul edilen İstanbul'da varlığını sürdürebilme gayesine ulaşmış olsa da Türk topraklarında yalnızca dinî bir müessese olarak kalmış ve siyasî tüm amaçlarını resmiyette gerçekleştiremeyecek bir konuma gelmiştir. Atatürk'ün "fesat ve hıyanet ocağı" olarak nitelendirdiği ve beyanatlarında sıklıkla tehlikeli faaliyetlerine yer verdiği Patrikhane'nin Lozan Barış Antlaşması'nın azınlıklar ile ilgili hükümleri gereğince yetki ve görevleri tanımlanarak faaliyetleri sınırlandırılmıştır.

Kaynakça

1. Arşiv Vesikaları

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fihrist, 030.10.253.790.49. 18 Ramazan 1343/ 12 Nisan 1925.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA) Hariciye Nezareti Siyasi Belgeleri (HR. SYS), 2471/45, 24 Zi'l-ka'de 1340/19 Temmuz 1922.

2. Süreli Yayınlar

Boston Evening Transcript

Chicago Tribune.

Richmond Times-Dispatch.

St. Louis Post-Dispatch.

The Brooklyn Daily Eagle

The Evening Star.

The Inter Ocean.

The Manchester Guardian.

The Observer.

The Oregon Daily Journal.

The Ottawa Evening Citizen.

3. Araştırma ve İnceleme Eserler

Acun, F. (2006). Şebinkarahisar, TDV İslam Ansiklopedisi, (C. 38, 393-395). İstanbul: TDV Yayınları.

AKTAR, Cengiz. (2011). Tarihi, Siyasi, Dini ve Hukuki Açından Ekümenik Patrikhane. İstanbul: İletişim Yayınları.

Arslan, N. (1997). Atatürk'ün söylev ve demeçleri I-III. Ankara: TTK Basımevi.

Atalay, B. (2020). Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin siyasi faaliyetleri (1908-1923). Ankara: TTK Yayınları.

Atatürk, M. K. (1997). Nutuk. İstanbul: Atatürk Araştırma Merkezi.

Çelik, M. (1988). Türkiye'nin Fener Patrikhanesi meselesi. İzmir: Akademi Kitabevi.

Çelik, M. (2000). Fener Rum Patrikhanesi'nin ökümeniklik iddiasının tarihi seyri (325-1453). İzmir: Akademi Kitabevi.

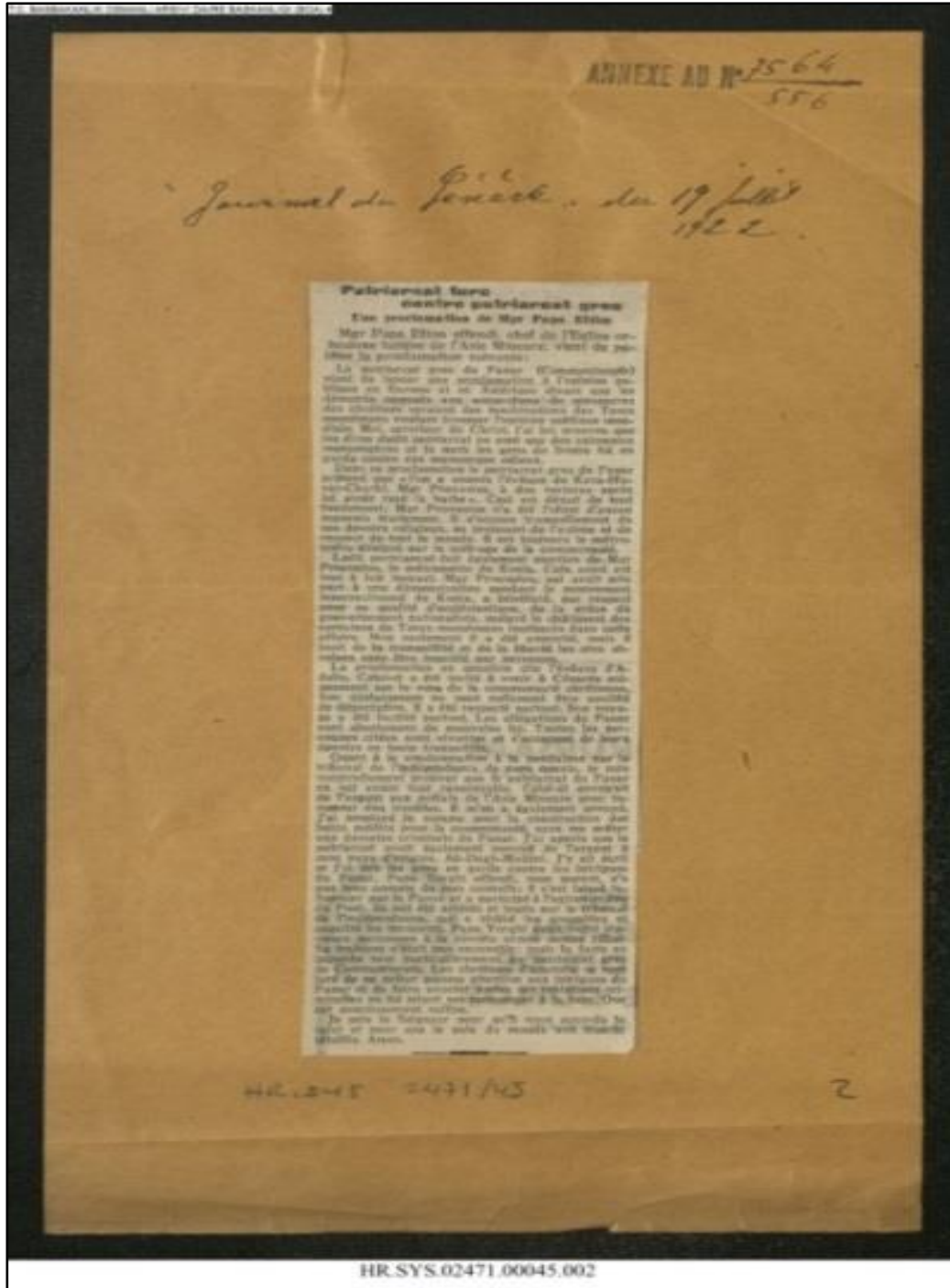
Ekincikli, M. (1999). Milli Mücadele'de Türk Ortodoksları. XII. Türk Tarih Kongresi. 12-16 Eylül 1994. Ankara: TTK Basımevi. 1297-1308.

Ekincikli, M. (1998). Türk Ortodoksları. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Ercan, H. Y. (1967). Fener ve Türk Ortodoks Patrikhanesi. DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi, 5 (8), 411-439.

- Erim, N. (1953). Devletlerarası hukuku ve siyasi tarih metinleri. Cilt I. Ankara: TTK Basımevi.
- Gökçen, S. (2006). Fener Rum Patrikhanesi'nin hukuki statüsü ve Heybeliada Ruhban Okulu'nu açtırma girişimleri. Atatürk Dergisi, 5 (1), 185-222.
- Gökçen, S. (2014). Ortodoks üçgeni Yunanistan, Patrikhane ve Pontus. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Harb Tarihi Vesikaları Dergisi (H.T.V.D), (1955). Sayı 11, belge 256, Ankara.
- İnci, S. (2018). Fener Rum Patrikhanesi Dergisi Ortodoksia (ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ) (1926-1963)-(1-38). Avrasya İncelemeleri Dergisi, 7 (2), 182-217.
- İnci, S. (2010). Türk-Yunan siyasi ilişkilerinde azınlıkların dini kurumları meselesi (patrikhane örneği). Balkan Araştırmaları Dergisi, 1 (2), 63-96.
- Karahasanoğlu, C. O. (2019). Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne Fener Rum-Ortodoks Patriğinin sahip olması gereken nitelikler ve seçilme koşulları. Adalet Dergisi, 62-63, 313-332.
- Oktay, A., Tunçay, M. & Ersel, H. (2005). Cumhuriyet Ansiklopedisi, Cilt I. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Sofuoğlu, A. (1994). Anadolu üzerindeki Yunan hedefleri ve mütareke dönemi Fener Rum Patrikhanesinin faaliyetleri. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 10 (28), 211-256.
- Şahin, M. S. (1995). Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi, TDV İslam Ansiklopedisi, I (12), 342-348.
- Şahin, M. S. (1999). Fener Patrikhanesi ve Türkiye. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Yalçın E. (2012). Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin ekümenikliği tartışmaları ve gerçekler. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 13 (50), 479-514.
- Yalçın, D. (2010). Türkiye Cumhuriyeti Tarihi. C. I. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Yanardağ, M. (2020). Eleftherios Venizelos (1864-1936). Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yıldırım, M. (2006). Fener Patrikhanesi ve Ekümenizm: dinler tarihi açısından bir analiz. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15 (1), 469-488.

Ekler

Ek-1: Türk Ortodoks Kilisesi Patriği Eftim Efendi'nin, Rum Patrikliği'nin Hristiyanların katledildiği hakkındaki yalanlarını tekzip eden beyanı ile ilgili Journal'de Geneve'de çıkan bir haber.

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Dışişleri Bakanlığı
T.C. Başbakanlık Dışişleri Bakanlığı
Sıra No: 19/2023
[Mevzuatın Adı: ...]

1. Madde: ...
2. Madde: ...
3. Madde: ...
4. Madde: ...
5. Madde: ...
6. Madde: ...
7. Madde: ...
8. Madde: ...
9. Madde: ...
10. Madde: ...
11. Madde: ...
12. Madde: ...
13. Madde: ...
14. Madde: ...
15. Madde: ...
16. Madde: ...
17. Madde: ...
18. Madde: ...
19. Madde: ...
20. Madde: ...
21. Madde: ...
22. Madde: ...
23. Madde: ...
24. Madde: ...
25. Madde: ...
26. Madde: ...
27. Madde: ...
28. Madde: ...
29. Madde: ...
30. Madde: ...
31. Madde: ...
32. Madde: ...
33. Madde: ...
34. Madde: ...
35. Madde: ...
36. Madde: ...
37. Madde: ...
38. Madde: ...
39. Madde: ...
40. Madde: ...
41. Madde: ...
42. Madde: ...
43. Madde: ...
44. Madde: ...
45. Madde: ...
46. Madde: ...
47. Madde: ...
48. Madde: ...
49. Madde: ...
50. Madde: ...
51. Madde: ...
52. Madde: ...
53. Madde: ...
54. Madde: ...
55. Madde: ...
56. Madde: ...
57. Madde: ...
58. Madde: ...
59. Madde: ...
60. Madde: ...
61. Madde: ...
62. Madde: ...
63. Madde: ...
64. Madde: ...
65. Madde: ...
66. Madde: ...
67. Madde: ...
68. Madde: ...
69. Madde: ...
70. Madde: ...
71. Madde: ...
72. Madde: ...
73. Madde: ...
74. Madde: ...
75. Madde: ...
76. Madde: ...
77. Madde: ...
78. Madde: ...
79. Madde: ...
80. Madde: ...
81. Madde: ...
82. Madde: ...
83. Madde: ...
84. Madde: ...
85. Madde: ...
86. Madde: ...
87. Madde: ...
88. Madde: ...
89. Madde: ...
90. Madde: ...
91. Madde: ...
92. Madde: ...
93. Madde: ...
94. Madde: ...
95. Madde: ...
96. Madde: ...
97. Madde: ...
98. Madde: ...
99. Madde: ...
100. Madde: ...

030 10 251 708 45

EK-2: Atina'da çıkan Politika gazetesinde Patrikhane ile ilgili yayımlanan yazı.

EK-3: “Barbar Türklerle Mücadele için ABD’li Hristiyanlardan Yardım İstediler” başlıklı haber (*The Oregon Daily Journal*, 13 Eylül 1922, s. 6.)